

ZPRÁVA O ARCHEOLOGICKÉM VÝZKUMU BŘECLAV – LÍBIVÁ 1995–1998

V letech 1995–1998 provedli pracovníci a studenti Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně ve spolupráci s Archeologickým ústavem AV ČR v Brně (J. Tejral) a Městským muzeem a galerií v Břeclavi (E. Klanicová) archeologický výzkum polykulturního naleziště na katastru města Břeclav v poloze Líbivá. Lokalita se nacházela asi 1,5 km východně od Charvátské Nové Vsi u lesa zvaného Kančí obora. Osídlení bylo zjištěno ve výšce okolo 160 m n.m. na okraji písečné duny zvedající se asi 1,4 m nad okolní dyjskou inundaci. Výzkum, který byl vyvolán snahou předejít zničení lokality při zakládání nové lesní školky, měl zpočátku záchranný charakter. Vzhledem k závažným objevům získal později povahu systematického výzkumu.

Na odkryté ploše o velikosti 1 285 m² byly doloženy stopy intenzivního osídlení od pravěku až po novověk (obr. 1–6). Celkově z Líbivé pochází 92 sídlištních objektů, 15 lidských hrobů, 5 pohřbů psů, 37 kúlových jamek a jeden novověký příkop.

K doposud nejstarším nálezům patří fragmenty vzácné amfory s věncem drobných oušek při dně, pocházející z nejstaršího horizontu kultury s nálevkovitými poháry (obr. 11: 1–2). Tyto nádobry či jejich charakteristické části jsou na Moravě známy pouze v sedmi exemplářích (dva z Božic, jeden z Rousínovce, tři z Kostelce-Kozí brady a jeden z Břeclavi-Líbivé; ústní informace dr. Šmída). Kultura s nálevkovitými poháry byla na Líbivé zastoupena také keramikou o něco mladší baalberské fáze.

K pravěkému osídlení lokality patří i jevišovická kultura z mladého eneolitu, která na okrese Břeclav doposud chyběla (PEŠKA – RAKOVSKÝ 1990, 12–13). Kromě nádob zdobených typickým slámováním či brázděným vpichem (obr. 11: 3, 6–7) náleží k dotyčné kultuře i fragment vzácné tzv. lublaňské misky (obr. 11: 9).

Eneolitické nálezy se na Líbivé koncentrovaly především v nadložní kulturní vrstvě, případně tvořily intruzi v mladších objektech. Pouze čtyři nevýrazné jámy lze klasifikovat jako pravěké (obr. 1; obj. 16, 44, 49, 78).

Další fázi osídlení zkoumané lokality představuje nález laténské zemnice (obr. 1; obj. 23). Jedná se o typickou obdélníkovou zahlobenou chatu orientovanou ve směru V–Z s kúly na delší ose. Z obydlí pochází hodnotný soubor mís s vleštovanou výzdobou a poškozená železná spona pravděpodobně spojené konstrukce ze stupně LtC (obr. 12: 1–3, 7). Určité množství laténské keramiky, často vyrobené z grafitového materiálu a zdobené svislým rýhováním, se dostalo jako intruze do mladších zahlobených objektů (obr. 12: 4–6, 8).

Velice závažný nález reprezentuje pohřebiště ze starší fáze doby stěhování národů pocházející z poloviny 5. stol. Celkově bylo odkryto 15 lidských hrobů a dva sídlištní objekty s kosterními pozůstatky 16 jedinců (pozůstatky jednoho jedince byly zčásti zachovány v hrobové jámě, zčásti byly sesuty do mladšího sídlištního objektu, který hrob porušoval). Pouze v šesti hrobech z patnácti byla zjištěna nepřilíš bohatá výbava (obr. 2). Ta je přesto

tak charakteristická, že můžeme pohřebiště bez větších problémů kulturně i časově zařadit (MACHÁČEK – KLANICOVÁ 1997). Vzhledem k většímu počtu hrobů bez milodarů však nelze vyloučit, že část hrobů (především dětských) patří k některému z jiných období, v nichž byla lokalita osídlena (nejspíše k mladšímu raně středověkému sídlišti). K nejvýznamnějším nálezům z hrobů (obr. 13) patří zdobená bronzová přezka s ledvinovitým rámečkem, obdélníkovou záchytnou ploténkou a železným trnem, bronzová spona jednodílné konstrukce s horním vinutím, pravouhlou nožkou a lučíkem zdobeným jemným příčným rýhováním a dva typy bronzových náušnic, z nichž jeden byl ukončen polyedrickou kostkou s vloženým kamenem, druhý pouze bronzovou čtvercovou destičkou. K ostatním nálezům patří nože, železné přezky, jednoduchá náušnice, železný kruh, kamenné úštěpy apod.

Prozkoumané pohřebiště lze zařadit do skupiny malých nekropolí, které se objevují okolo poloviny 5. stol. na Moravě, v Dolním Rakousku a na jižním Slovensku. Lidé pochovaní v těchto hrobech náležejí nejspíše ke zbytkům autochtonního svěbského obyvatelstva, které se dostává pod tlak východních Germánů expandujících z území Attilovy říše (TEJRAL 1999, 261).

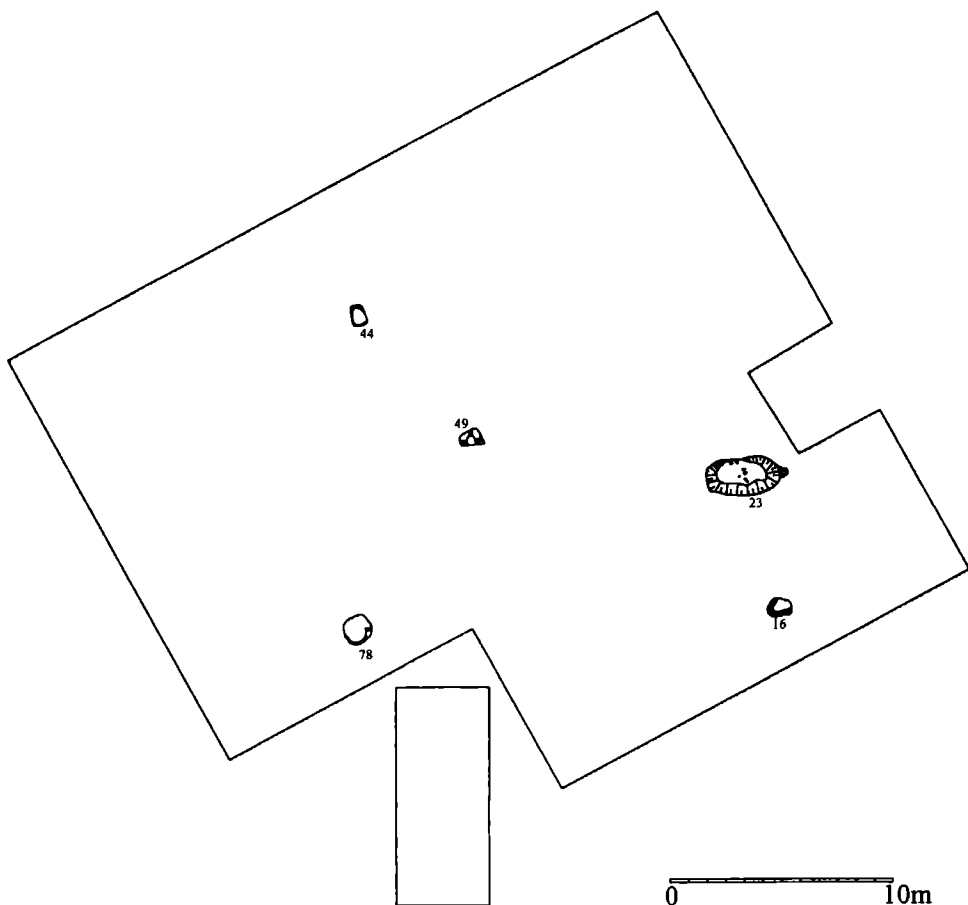
Nejpočetnější archeologické nálezy zjištěné na Líbivé patří raně středověkému sídlišti. To zde existuje kontinuálně od časně slovanského období až po vrcholnou velkomoravskou fázi. O intenzitě osídlení svědčí početné superpozice mezi objekty z různých fází raně středověkého vývoje.

K časně slovanskému až starohradištnímu sídlišti lze přiřadit 32 objektů (obr. 3). Mezi nimi výrazně převažují zásobní či obilní jámy, kterých jsme napočítali šestnáct. Kromě nich se zde vyskytují různé podlouhlé oválné jámy či objekty nepravidelných tvarů. Doposud zde nebyla objevena žádná časně slovanská zemnice. Je zajímavé, že se časně slovanské osídlení koncentruje na ploše vymezené řadou obilních jam, která v prostoru výzkumu vytváří pravouhle lomenou linii zčásti procházející po hraně písečné duny (obr. 4).

Nejstarší slovanská keramika, reprezentovaná pražským typem a jeho deriváty pochází převážně z nadložních kulturních vrstev (obr. 14–15). V zahloubených objektech byly nalezeny většinou již tvarově vyspělejší a zdobené nádoby (obr. 16–17). Poměrně často se na nich objevují neobvyklé hřebenové motivy reprezentované např. metopami, různými kosočtverci, zavěšenými trojúhelníky vyplněnými hřebenovými vpichy, chaoticky rozmístěnými vpichy či vertikálními hřebenovými pásy v různých kombinacích (obr. 16). Ke zvláštním tvarům lze přiřadit talíře (obr. 17).

Pozoruhodným jevem, který jsme na Líbivé zaregistrovali, je skutečnost, že v zásypu některých jam se přibližně v poloviční hloubce objevila jedna celá nádoba či její velká část (obr. 18). Podobné případy známe i z jiných lokalit (Přítluky, Velatice, Podolí – ústní informace D. Jelínkové). Lze však jen těžko rozhodnout, zda jde o nádoby sloužící k utilitární činnosti (např. nabírání obilí), které zůstaly po skončení funkce jámy stát na její hraně a po určité době se do ní zřítily, či zda jsou to doklady určitého symbolického chování spojeného s opuštěním objektů zahloubených pod povrchem země (k symbolickému významu zahloubených objektů v pravěku např. NEUSTUPNÝ 1997, 315–319). Druhou možností by naznačovala jedna z těchto nádob, která byla záměrně znehodnocena tak, že její dno bylo provrtáno (obr. 18: 4).

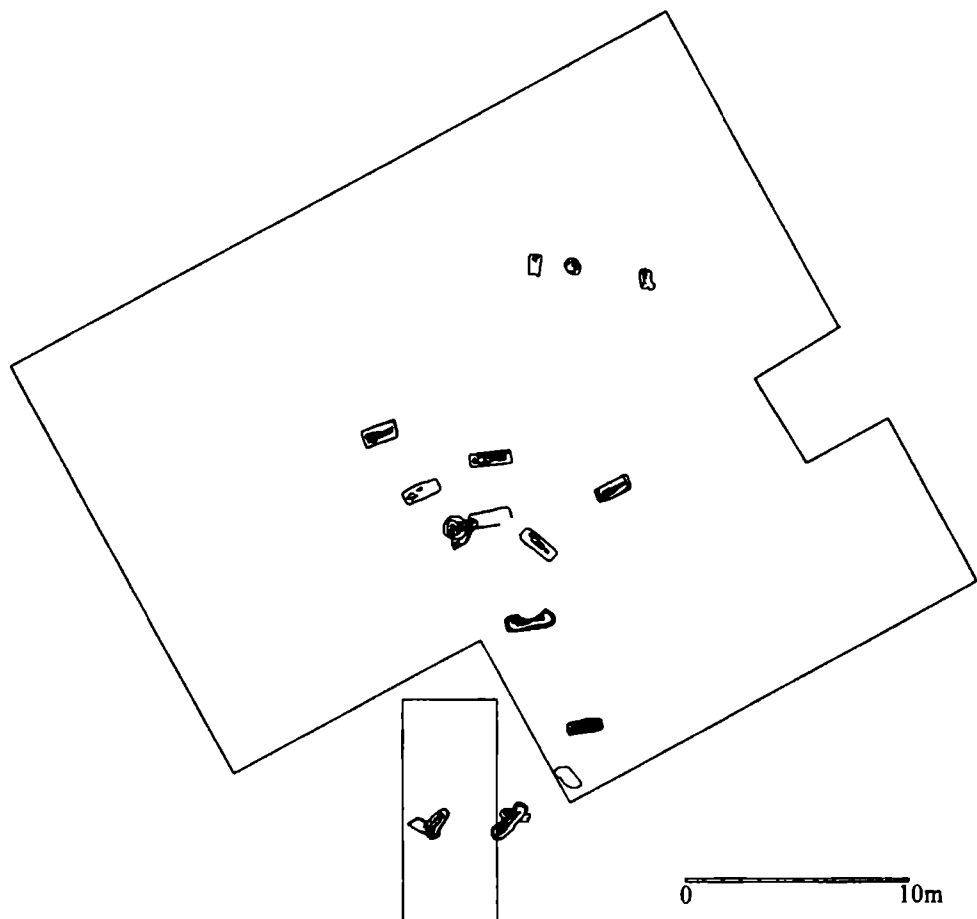
O tom, že časně slovanské jámy na Líbivé nebyly využívány pouze k praktickým účelům, svědčí jeden z těchto objektů kompletně vyplněný velkými kameny, které se na lokalitě nevyskytují a musely být importovány ze vzdálenosti mnoha kilometrů. Analogický objekt byl prozkoumán i na časně slovanském sídlišti v Roztokách u Prahy (GOJDA 1991, 138–139, fig. 3), kde byl v jámě zaplněné kameny nalezen i býčí roh a hliněná naběračka – tvar u Slovanů velmi neobvyklý, který je snad možné spojovat s určitými rituálními praktikami.

Obr. 1. Břeclav – Líbivá. Předslovanské sídlištní objekty.

Nejintenzivnější sídlištní aktivitu na Líbivé spojujeme s velkomoravským obdobím. Z této doby pochází 37 sídlištních objektů včetně dvou čtvercových zemnic (obr. 5). Mezi objekty byly opět výrazně zastoupeny zásobní či obilní jámy, které byly zjištěny v jedenácti případech. Tyto jámy se převážně koncentrují na okraji písčné duny ve zvláštním okrsku vzdáleném asi 10 m od obytných zemnic (obr. 6).

Z velkomoravských objektů pochází především keramika (obr. 19–20). Kromě běžné středohradištní produkce se zde objevují i zástupci výrazných typů identifikovaných na Pohansku u Břeclavi nebo jiných velkomoravských centrech. Jde např. o nádoby s prožlabeným okrajem (obr. 20: 3–5), exemplář Dostálovy skupiny Ia s okrajem profilovaným středovou plastickou lištou a zdobenou hustým rýhováním (obr. 20: 2), deriváty odvezené z blučinského typu (obr. 19: 1–7) apod. Jedna z nádob (obr. 20: 1) upomíná tvarem (široké plece, maximální výduť těs-

Obr. 2. Břeclav – Líbivá. Kostrové hroby.

ně pod hrdlem – srov. DOSTÁL 1975,172, tab. 111: 1) i výzdobou (široká vlnovka rytá jednozubým nástrojem – DOSTÁL 1975,172, tab. 111: 1; POLÁČEK 1995, 143–144) na velmi pozdní, snad již i povelkomoravskou keramiku. Některé nádoby jsou zvláštní svou morfologií (např. dvoukónický tvar) či hrubým materiálem a nízkou úrovní výroby.

Zvláštním nálezem jsou pohřby pěti psů (obr. 8), které se nacházely buď ve velkomoravských sídlištních jámách, nebo v mělkých jamkách těsně pod povrchem. V případě, že kostra byla neporušena, byl pes uložen vždy na boku s pokrčenými končetinami.

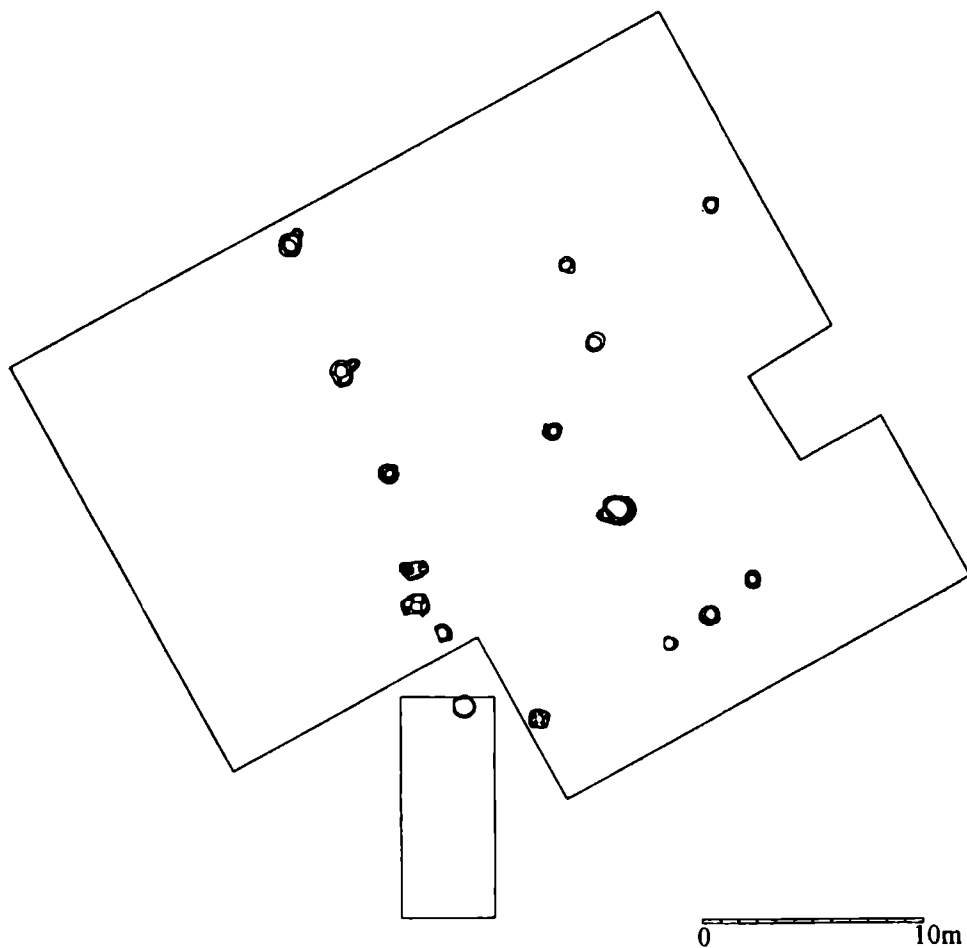
Zemnice z Líbivé byly vybaveny kamennými pecemi. Jedna z pecí zůstala velmi dobře zachována in situ i s velkými fragmenty prážnice, která byla zřejmě původně položena na peci. Z hlediska rozměrů jde o průměrně až nadprůměrně velká obydlí (DOSTÁL 1987, 14). Vynikne to především komparací se souborem zemnic z jižního předhradí na Pohansku

Obr. 3. Břeclav – Líbivá. Časně slovanské osídlení.

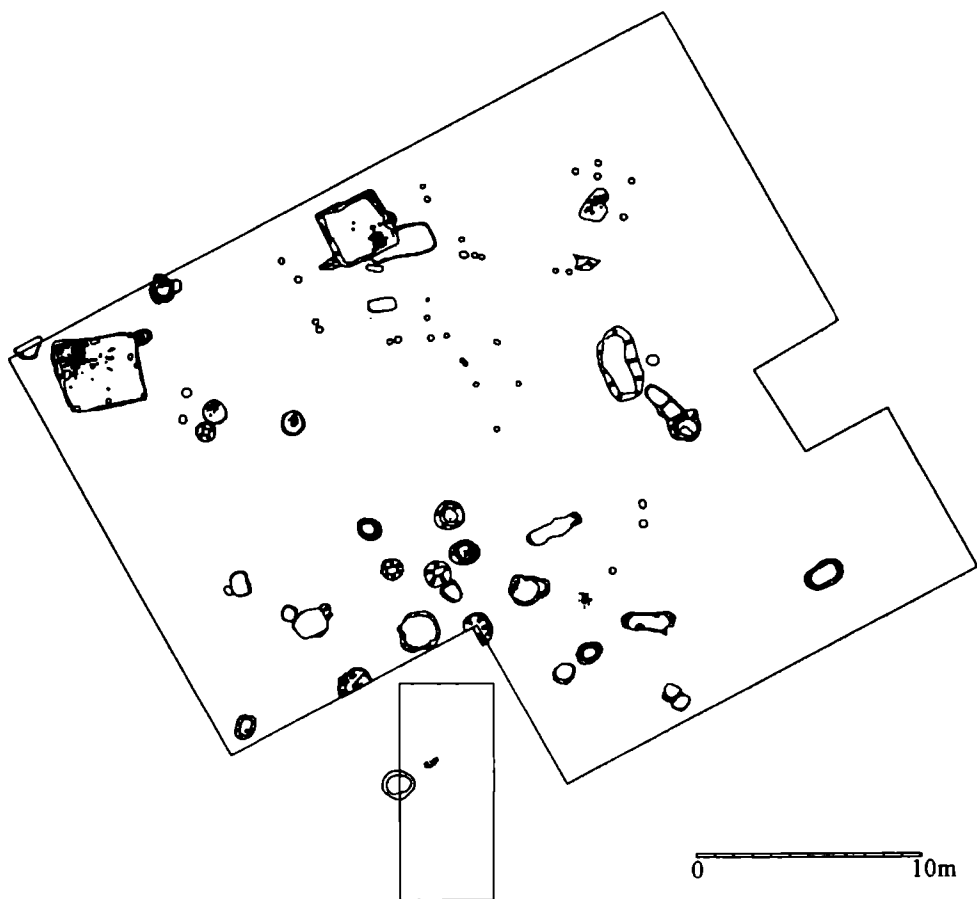
(obr. 10). Opět se tak potvrzuje zjištění P. DONATA (1995, 81), který konstatuje, že domy na jižním předhradí Pohanska, tedy na centrální lokalitě, jsou v zásadě menší než zemnice z venkovských sídlišť. Je dokonce možné, že se jedná o určitý obecný fenomén, jak můžeme vyvozovat z rozměrů zemnic prozkoumaných na velkomoravském hradisku Mužla – Čenkov (ŠALKOVSKÝ 1993, 42, obr. 6), které jsou rozměrově stejné či dokonce menší než zmíněná obydlí z jižního předhradí na Pohansku. Vysvětlení rozdílu ve velikosti domů z centrálních a venkovských lokalit není jednoduché. Ekonomicko-sociální diferenciacie obyvatel těchto příbytků (DONAT 1995, 81) je pouze jedním z možných výkladů zjištěné skutečnosti.

Analýza raně středověkých zásobnic a obilnic z Líbivé (obr. 7) potvrzuje známý fakt, že časně slovanské jámy jsou jak objemem (v našem grafu vyjádřeném plochou řezu jámy),

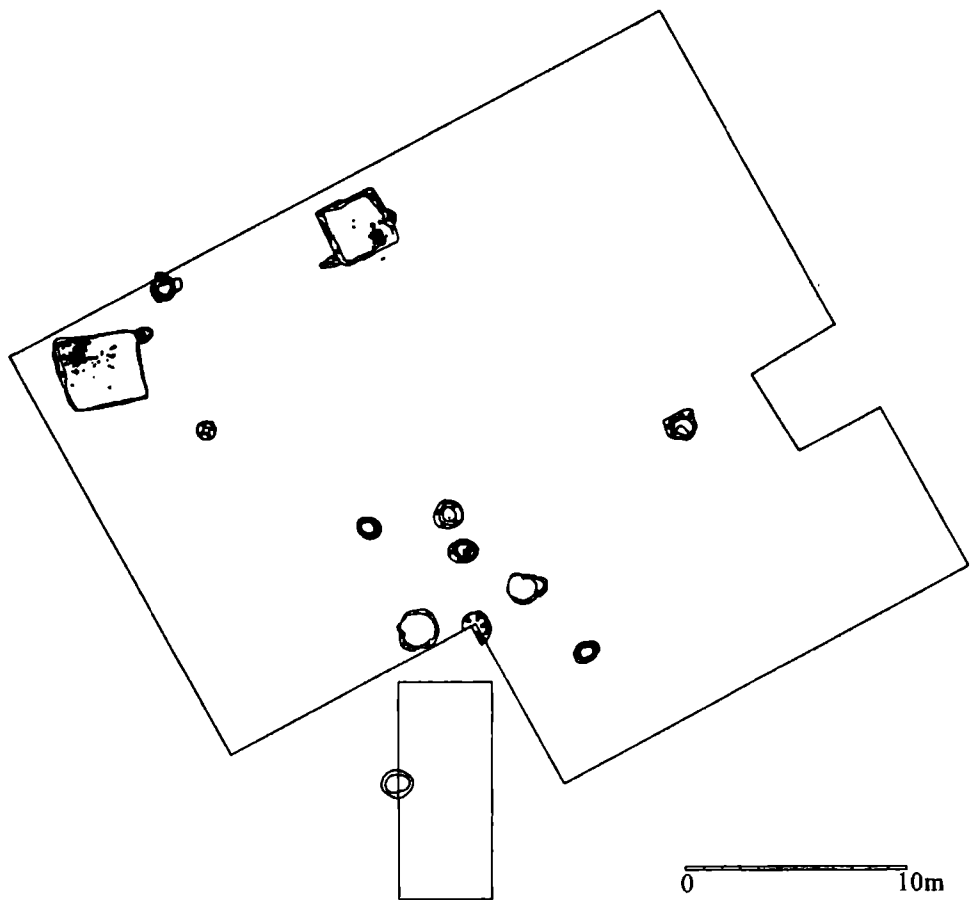
Obr. 4. Břeclav – Líbivá. Časně slovanské zásobní jámy.

tak hloubkou menší než obilnice velkomoravské (obr. 9). Pozoruhodné je zjištění, že velkomoravské zásobní jámy lze na základě rozměrů rozdělit do dvou ostře oddělených skupin. Významné jsou především hluboké a objemné zásobnice, které se na rozdíl od menších jam neobjevují poblíž zemnic, ale pouze ve zvláště vyděleném okrsku. Snad to souvisí s tím, že osada v Líbivé tvoří jednu z osad zemědělského zázemí velkomoravského Pohanska, které bylo vzdušnou čarou vzdáleno pouhých 5,5 km. Rozdělení zásobních jam do dvou kategorií možná odráží skutečnost, že na takovémto sídlišti musela existovat produkce dvojího druhu – pro vlastní potřebu a pro zajištění výživy lidnatého centra, kterým hradisko na Pohansku bezesporu bylo. V této souvislosti nelze nezmínit významnou skutečnost, že na velkomoravském Pohansku podobné obilnice a zásobní jámy fakticky chybí.

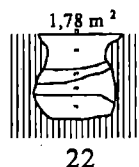
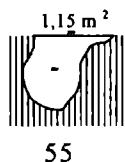
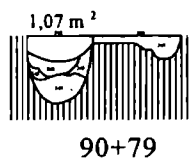
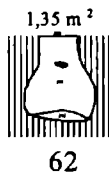
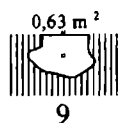
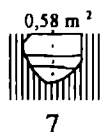
Obr. 5. Břeclav – Líbivá. Velkomoravské osídlení.

Závěrem lze konstatovat, že výzkum Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně na Líbivé u Břeclavi přinesl mimořádně důležité výsledky, k jejichž podrobnému vyhodnocení dojde v nejbližší době. Tato práce výrazně rozšíří naše poznatky o zázemí hradiska na Pohansku a přispěje tak k lepšímu pochopení složitého organismu, kterým bylo raně středověké centrum.

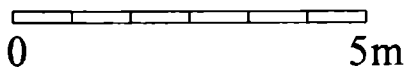
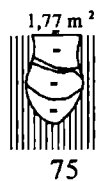
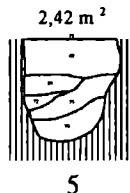
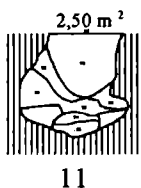
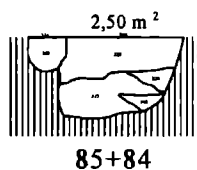
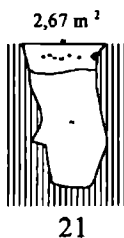
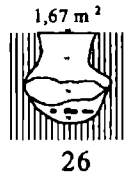
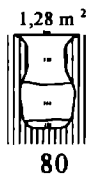
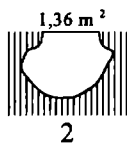
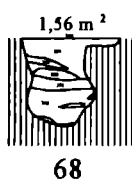

Obr. 6. Břeclav – Lábivá. Velkomoravské zásobní jámy a zemnice.

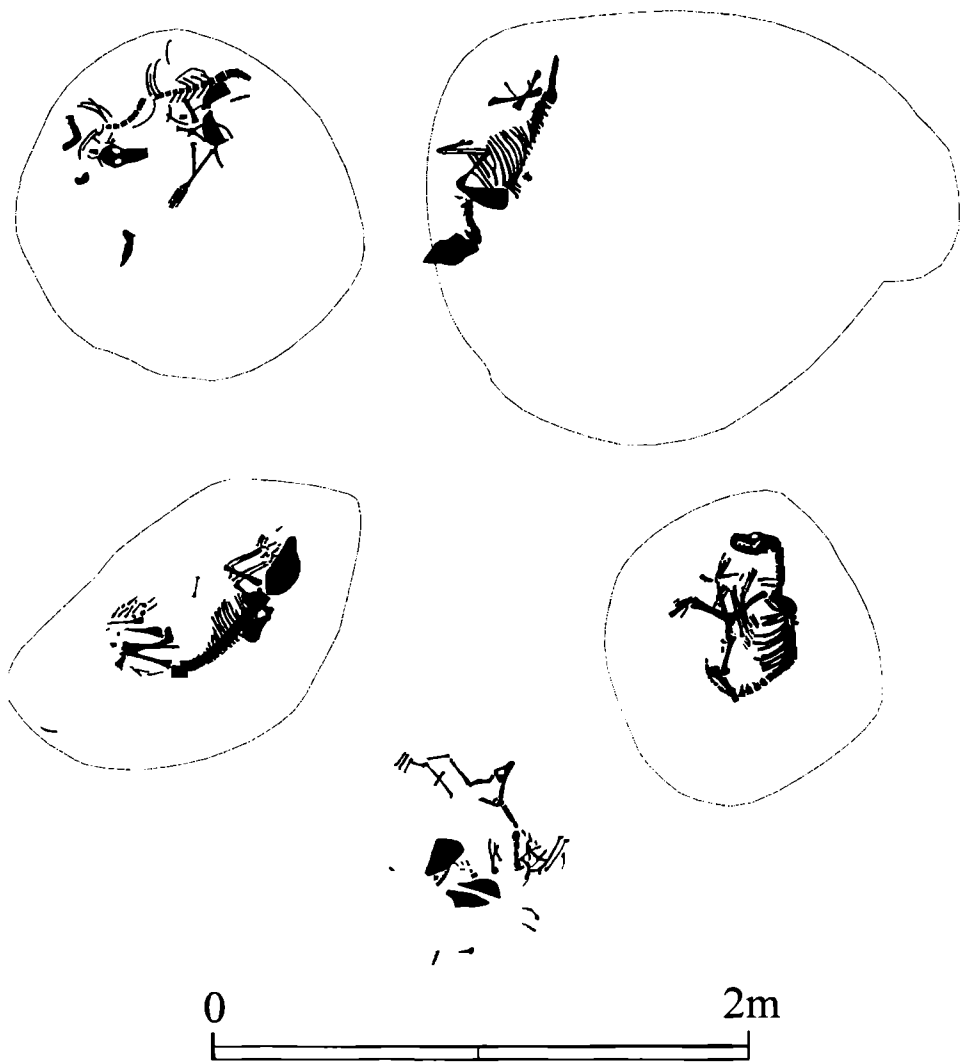
Časně slovanské zásobní jámy

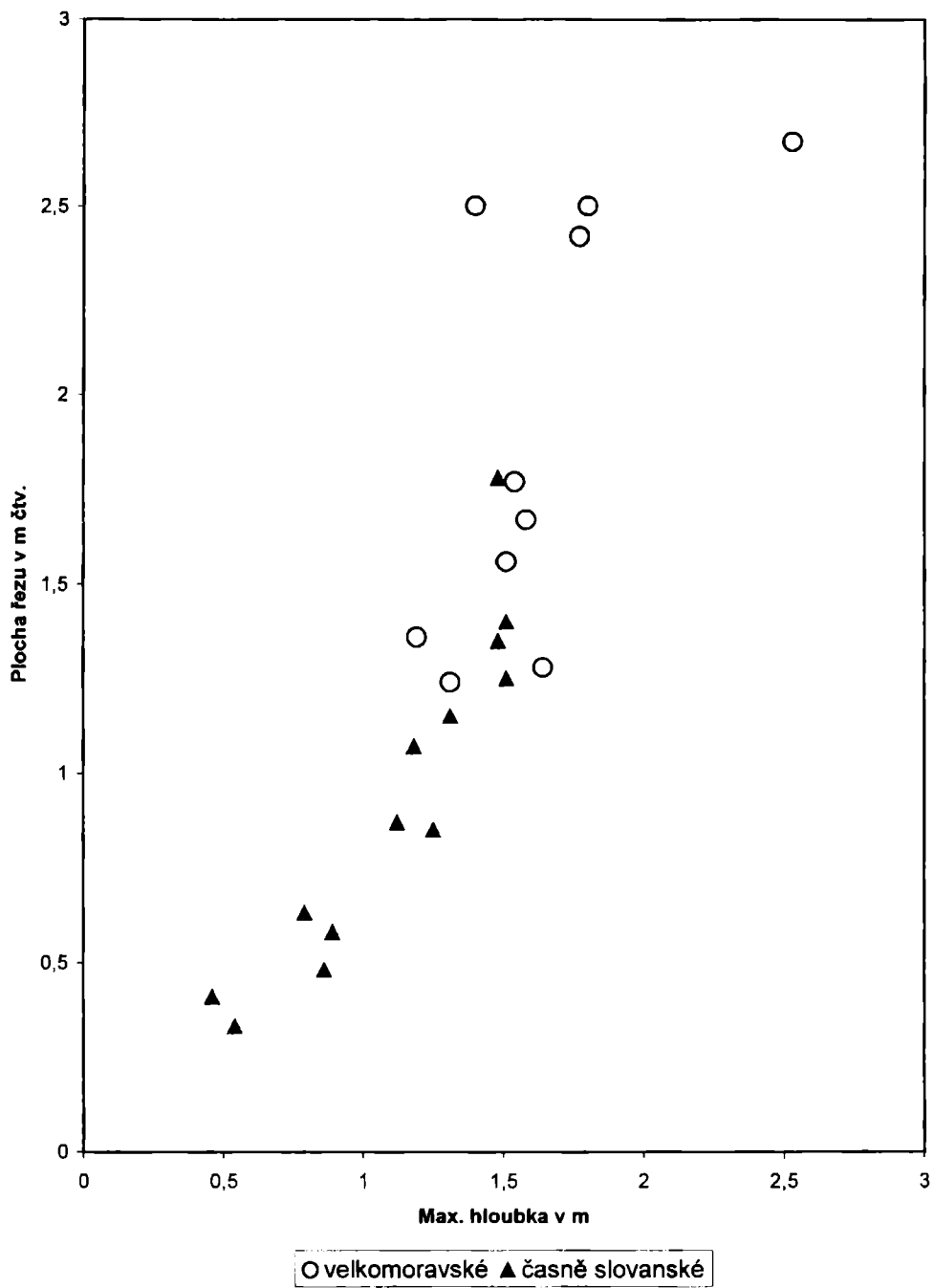
Velkomoravské zásobní jámy

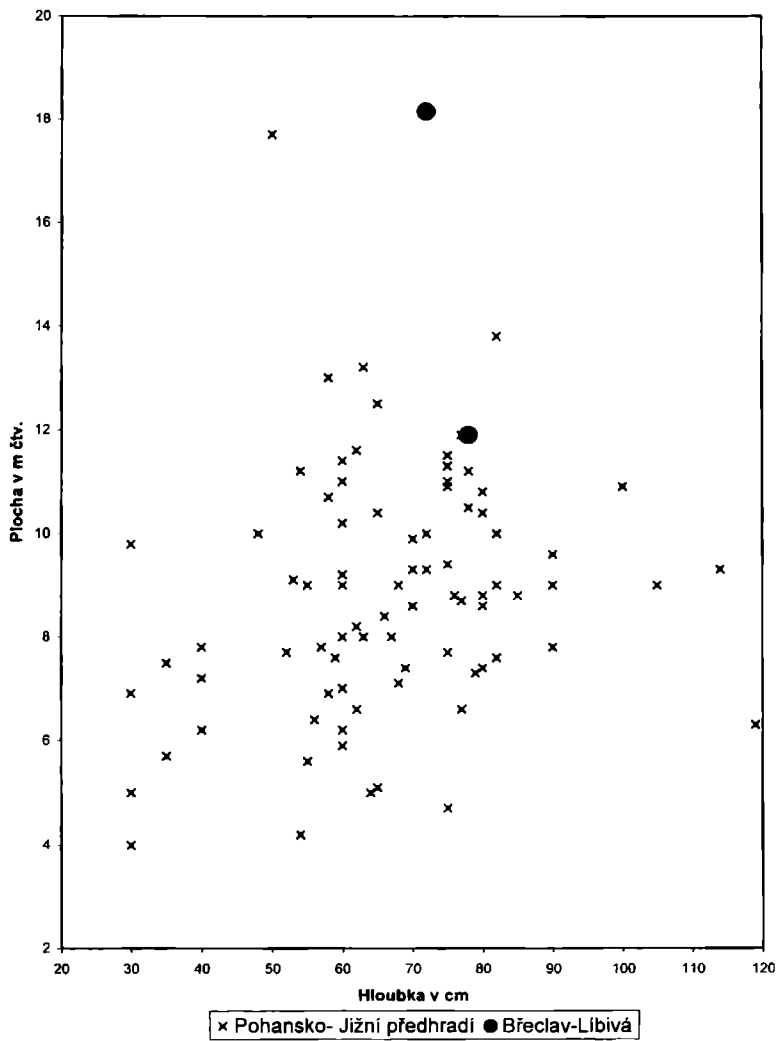
Obr. 7. Břeclav – Líbivá. Časně slovanské a velkomoravské zásobní jámy – profily.

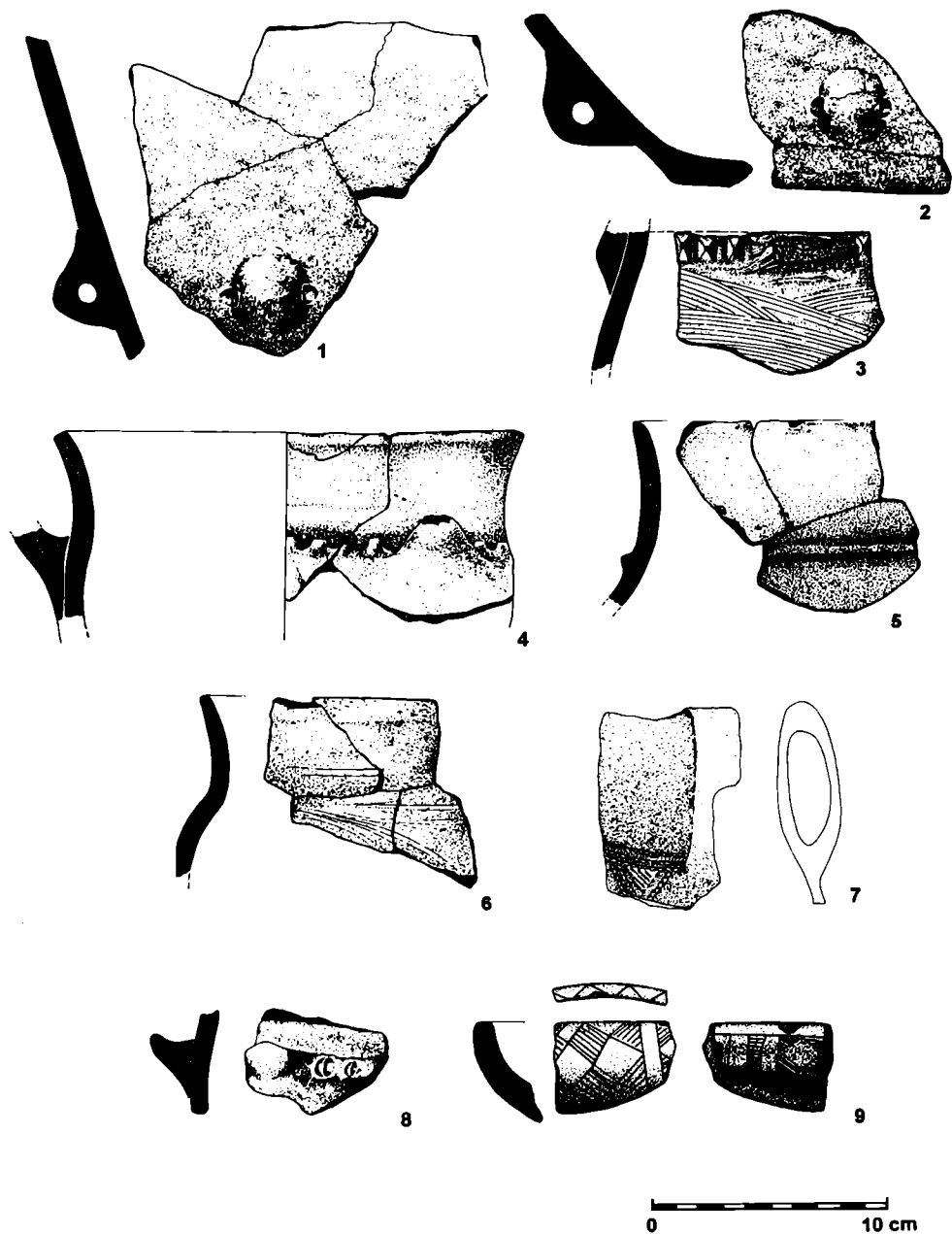
Obr. 8. Břeclav – Lábivá. Velkomoravské pohřby psů.

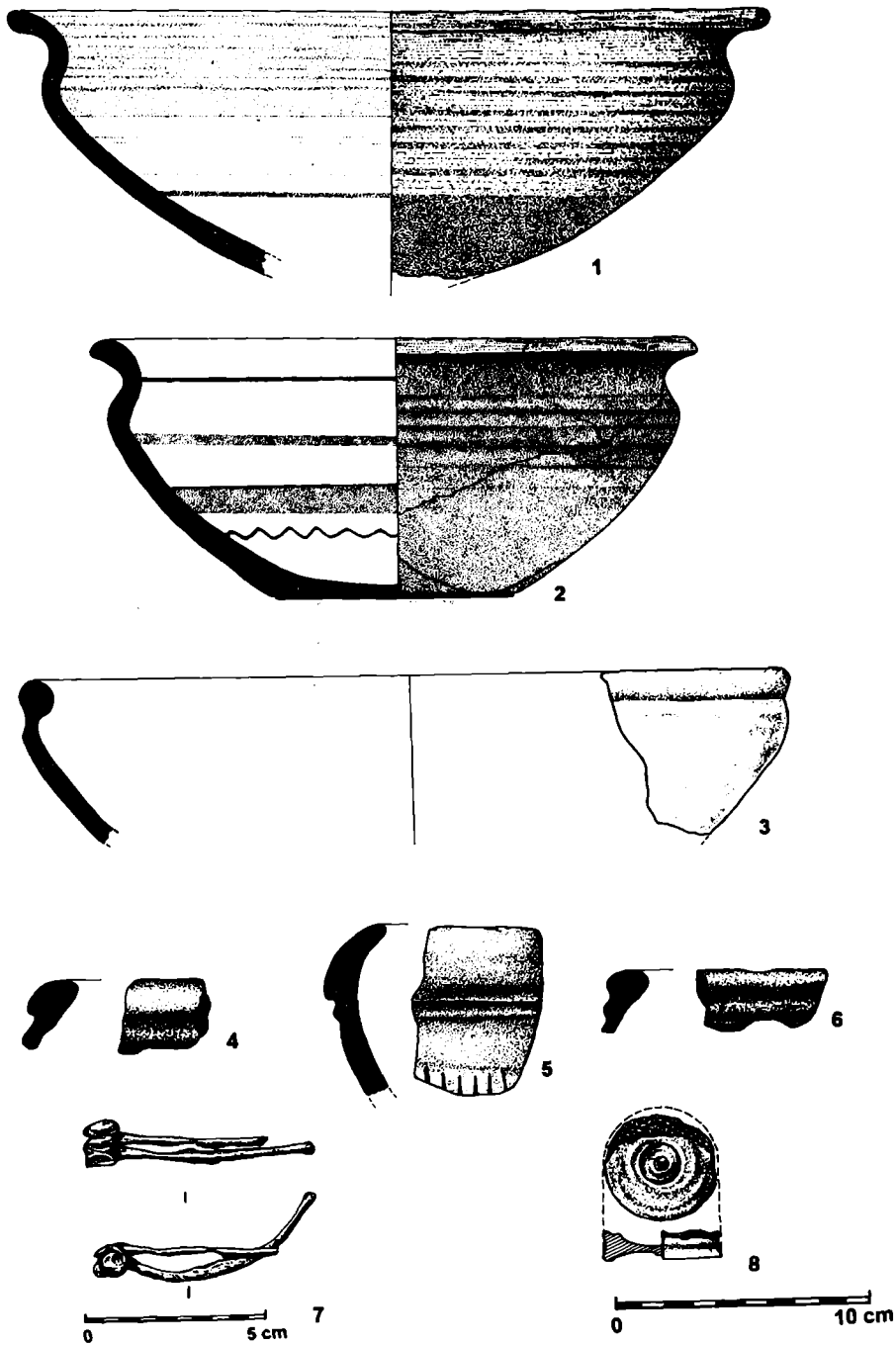
Obr. 9. Břeclav – Líbivá. Raně středověké zásobní jámy z Břeclavi – Líbivé. Graf.

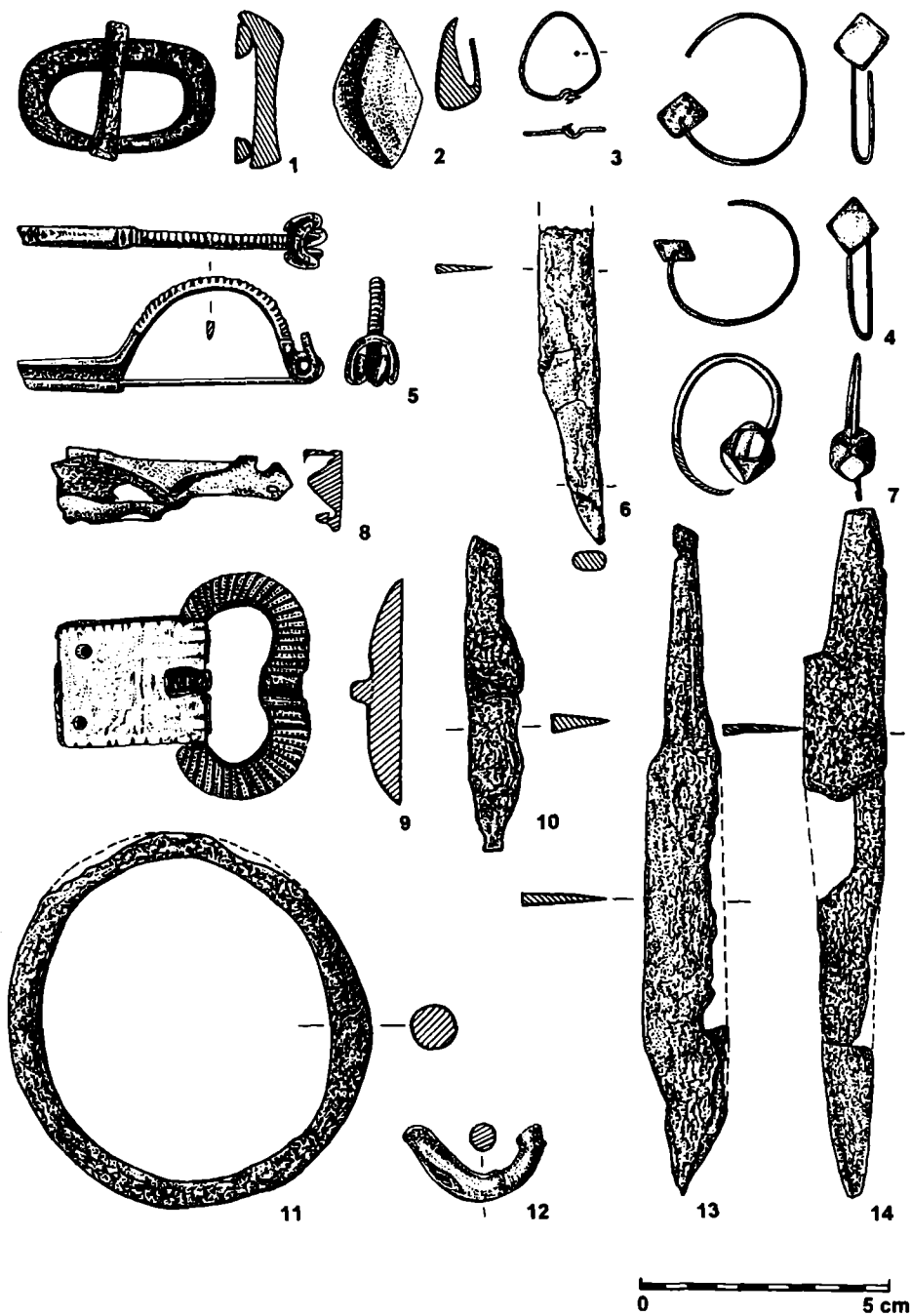
Obr. 10. Břeclav – Líbivá. Obytné čtvercové zemnice s kamennou pecí. Graf.

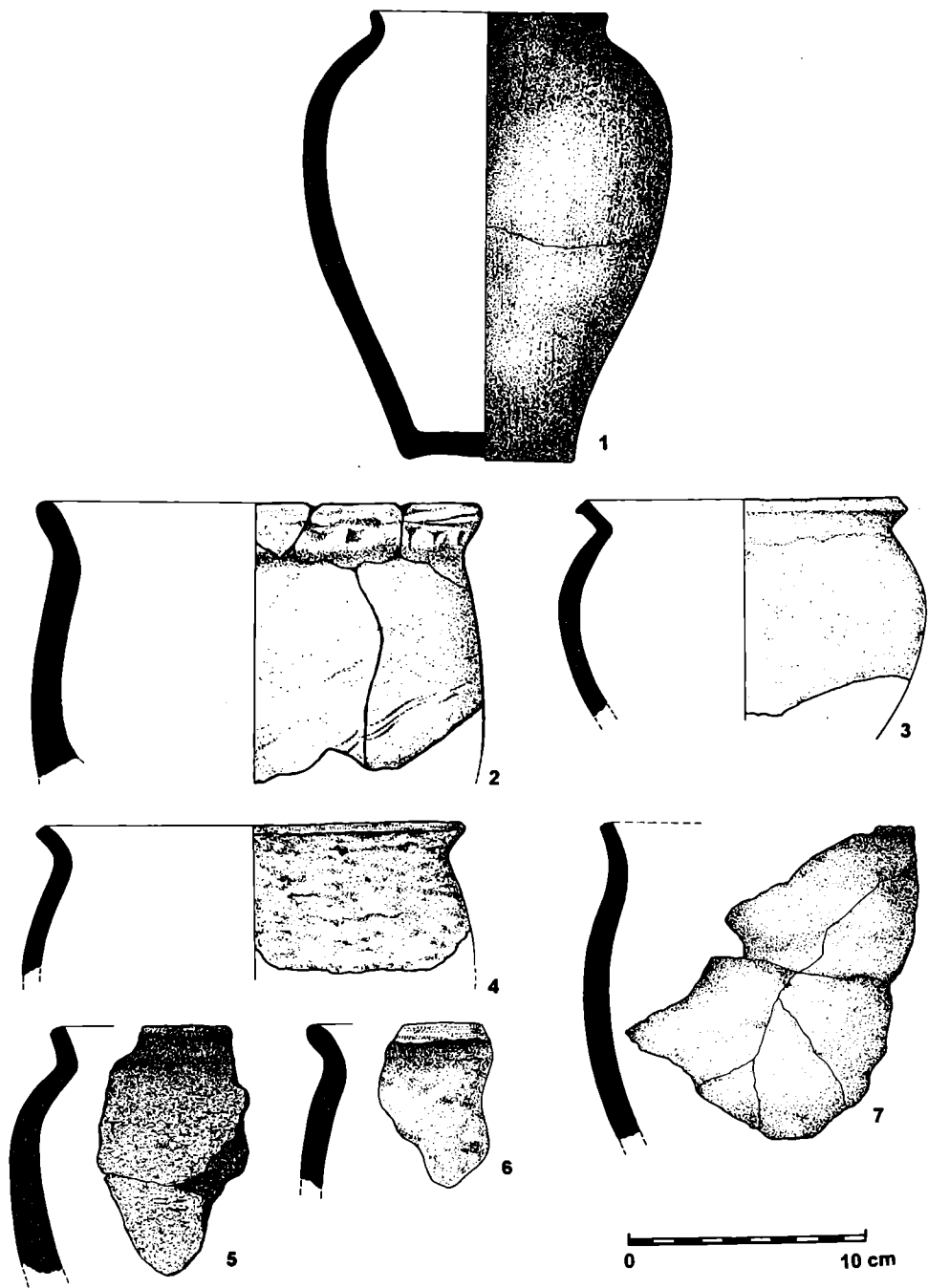
Obr. 11. Břeclav – Libivá. Eneolitická keramika.

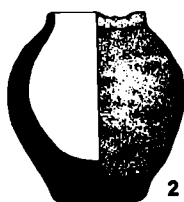
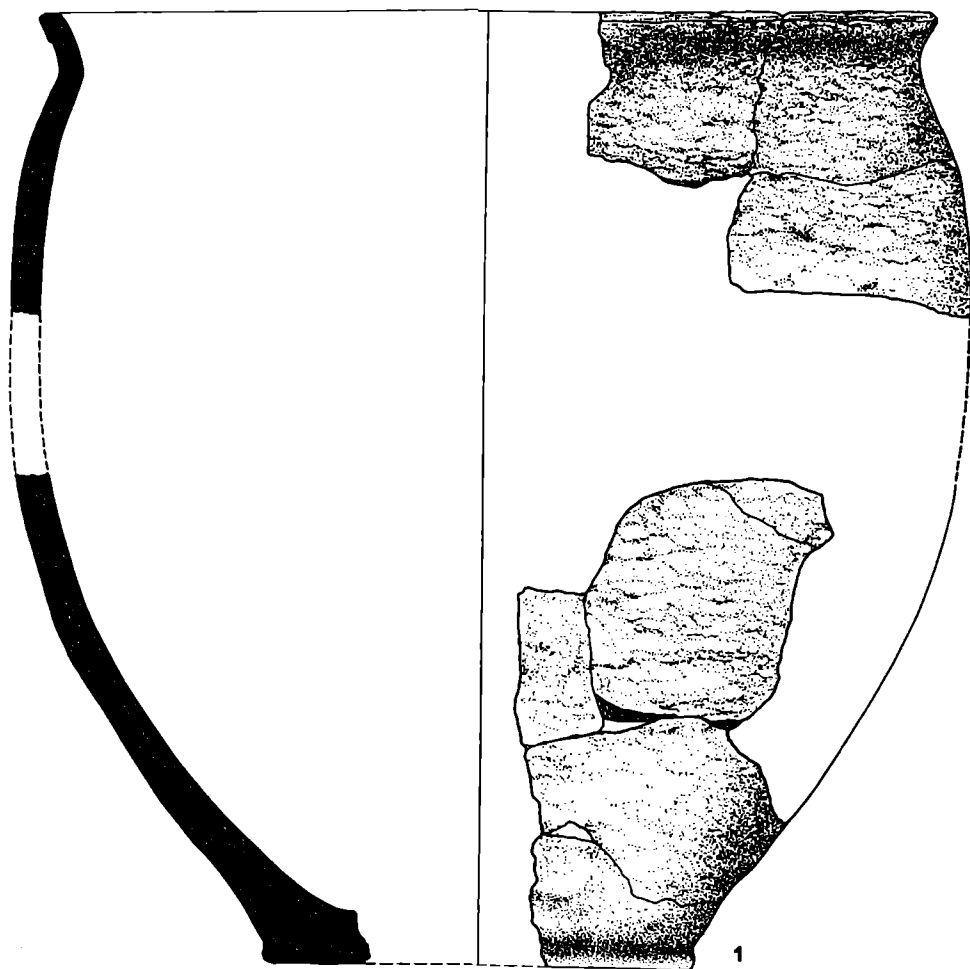
Obr. 12. Břeclav – Líbivá. Nálezy z doby laténské.

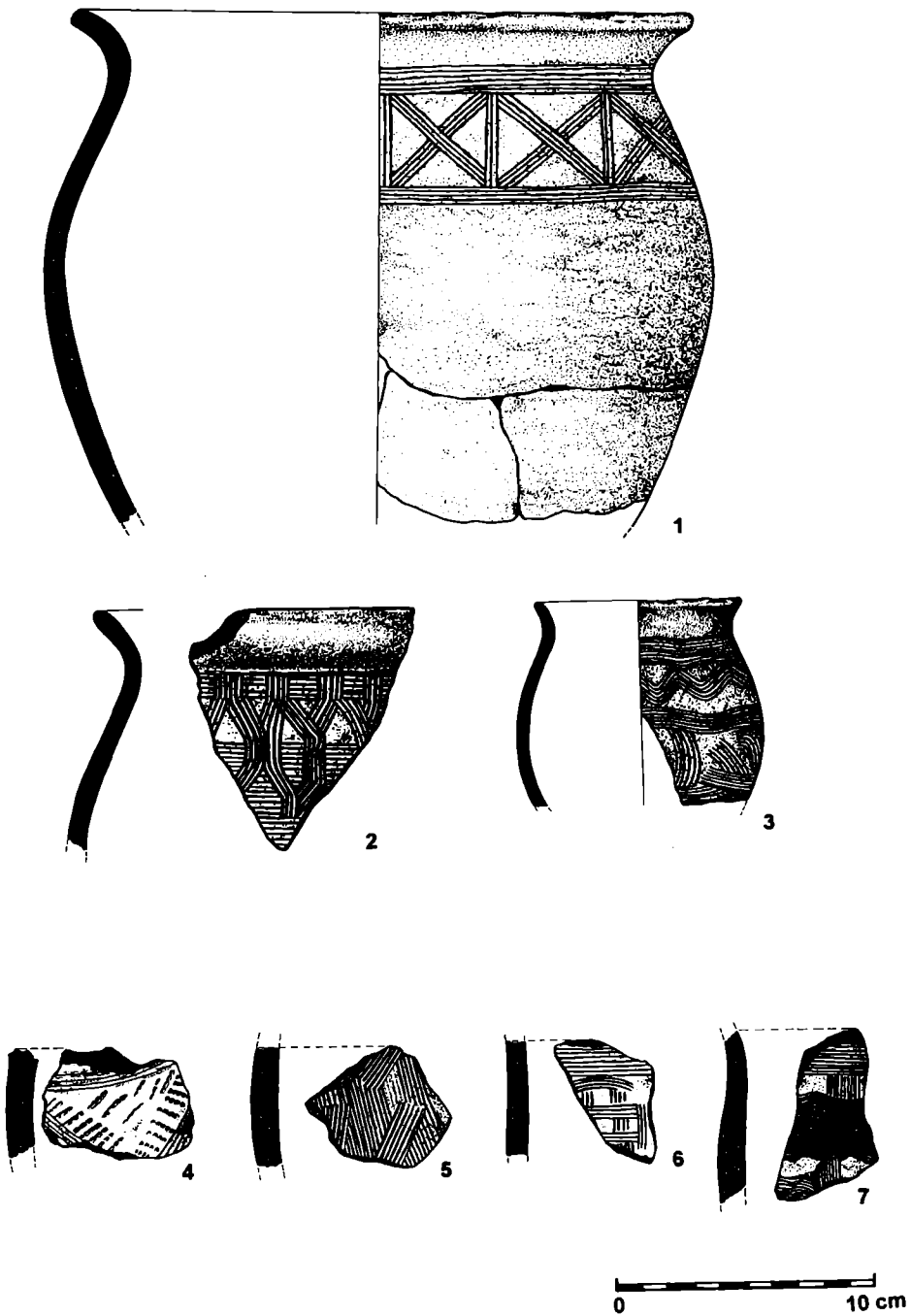
Obr. 13. Břeclav – Líbivá. Milodary z hrobů doby stěhování národů.

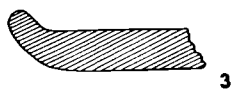
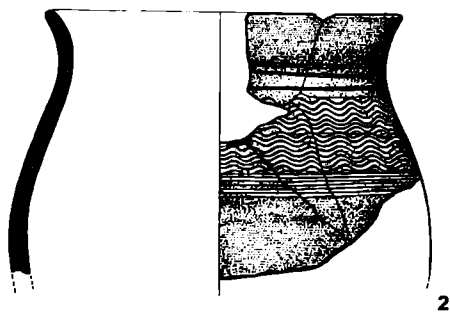
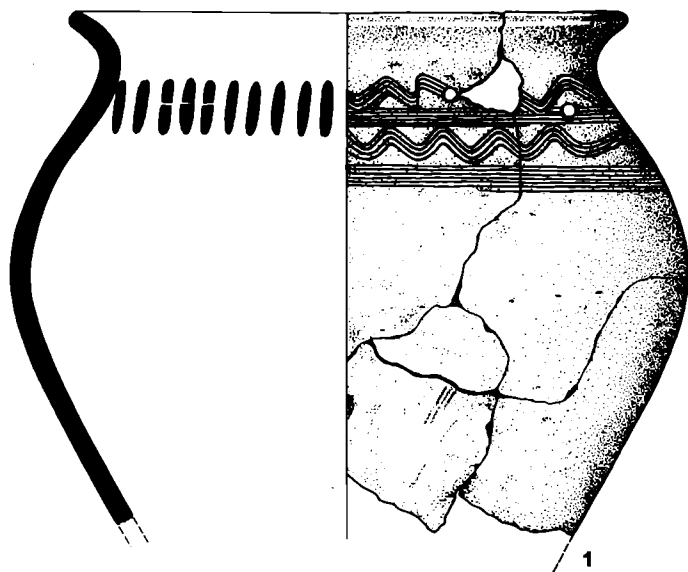
Obr. 14. Břeclav – Libivá. Keramika pražského typu a její deriváty.

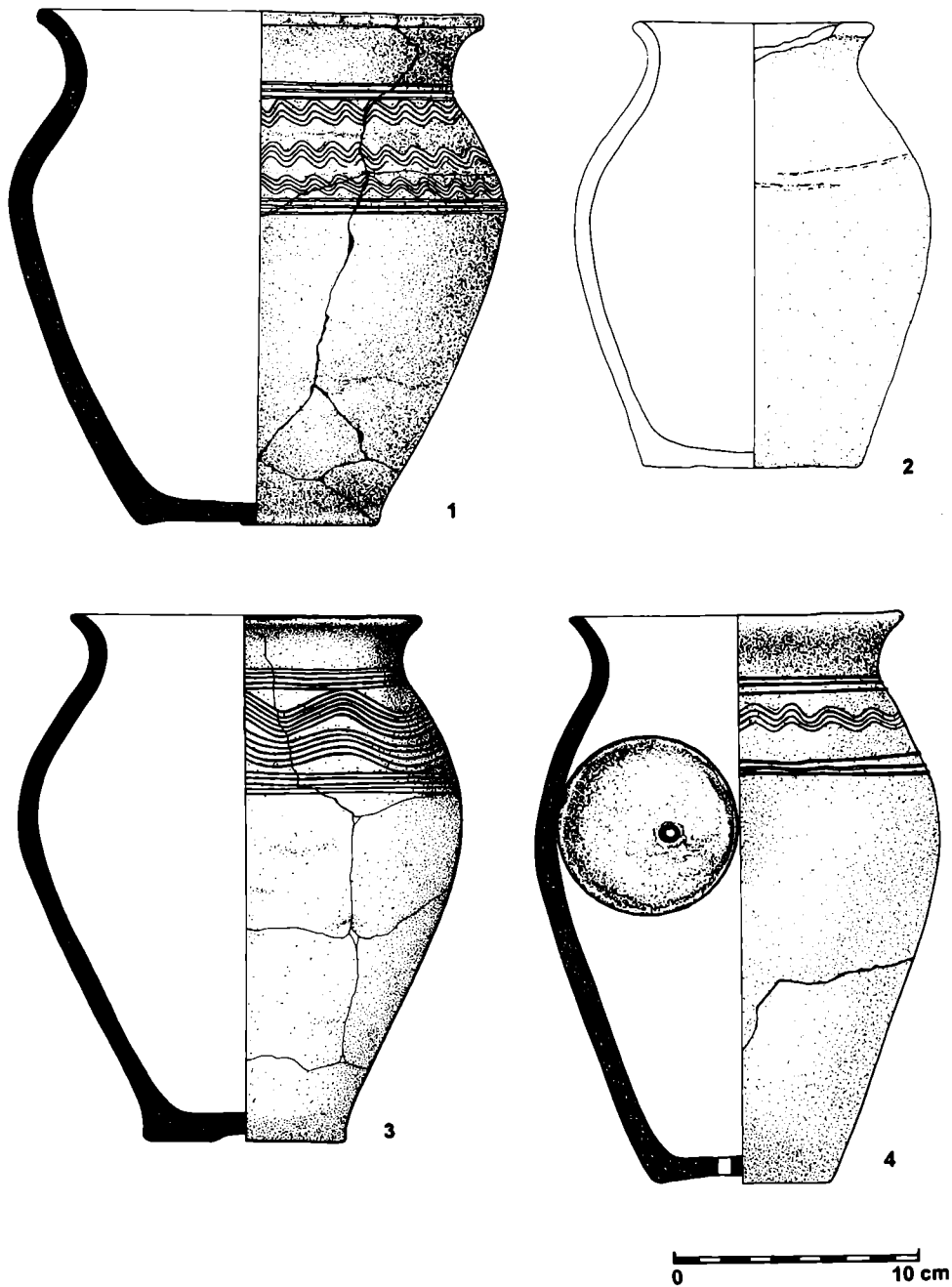
Obr. 15. Břeclav – Líbivá. Keramika pražského typu a její deriváty.

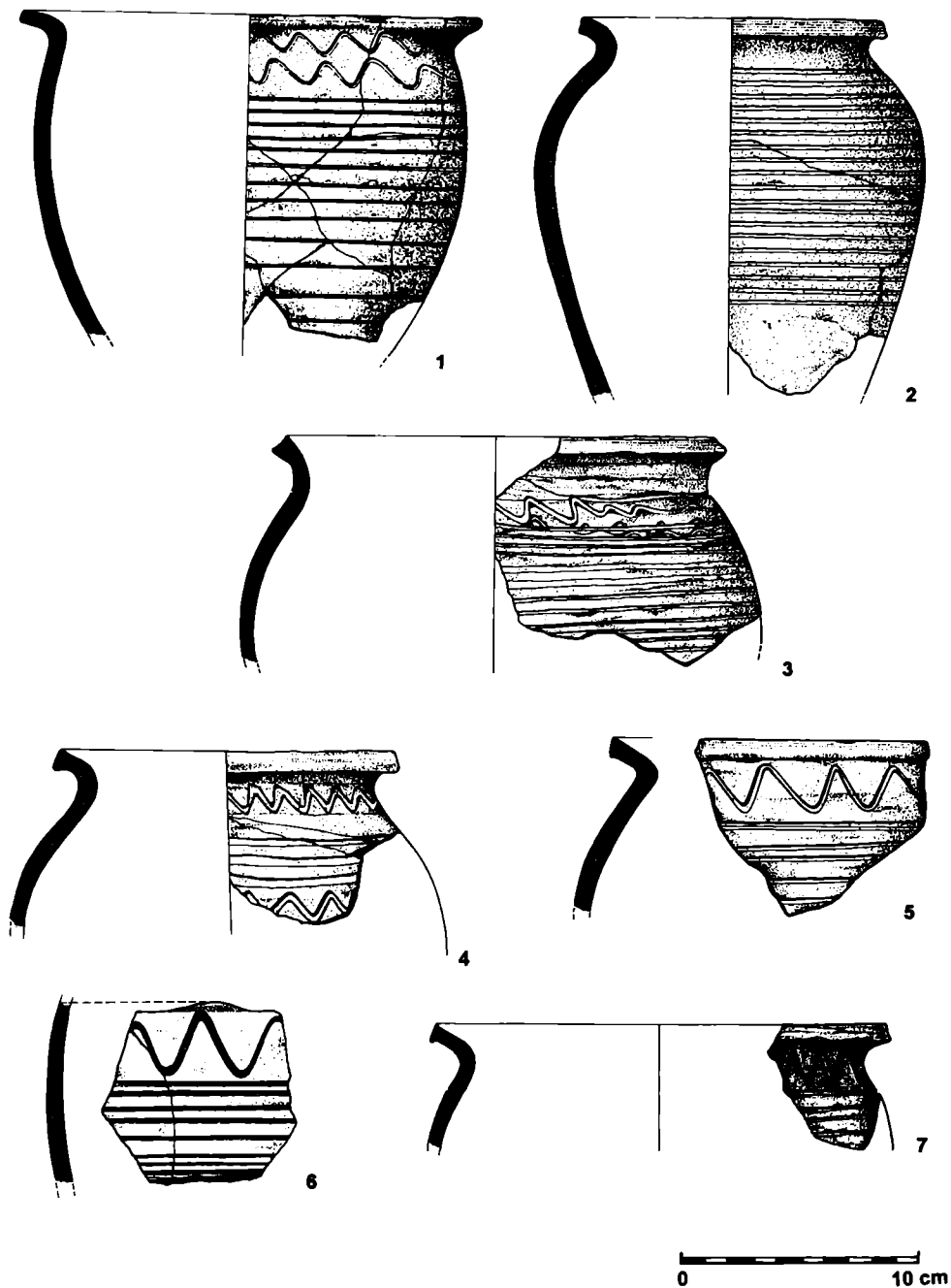
Obr. 16. Břeclav – Líbivá. Zvláštní výtvarné motivy časně slovanské keramiky.

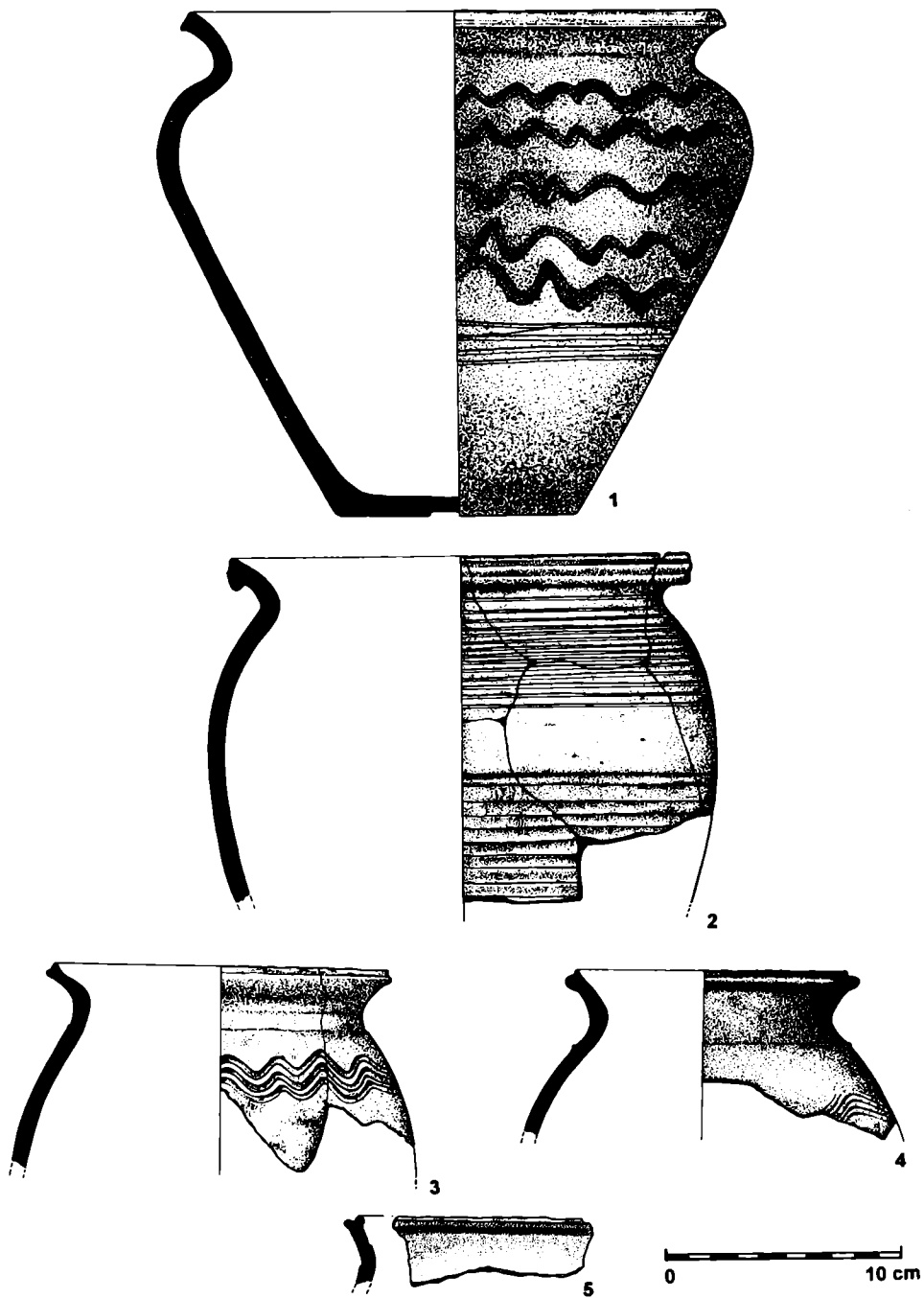
Obr. 17. Břeclav – Líbivá. Starohradištní keramika. Taliře.

Obr. 18. Břeclav – Libivá. Časně slovanské a starohradištní nádoby.

Obr. 19. Břeclav – Libivá. Velkomoravská keramika.

Obr. 20. Břeclav – Libivá. Velkomoravská keramika.

LITERATURA

- DONAT, P. 1995: Břeclav-Pohansko und die Erforschung des frühmittelalterlichen Grubenhauses in Mähren, SPFFBU E 40, 76–89.
- DOSTÁL, B. 1975: Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec, Spisy FF č. 208. Brno. – 1987: Stavební kultura 6.–9. století na území ČSSR, AH 12, 9–32.
- GOJDA, M. 1991: Early medieval settlements at Roztoky: the 1986–1989 excavations. In: *Archaeology in Bohemia 1986–1990*, 135–139. Praha.
- MACHÁČEK, J. – KLANICOVÁ, E. 1997: Die Gräber aus der Völkerwanderungszeit in Břeclav/Lundenburg-Libivá. In: *Neue Beiträge zur Erforschung der Spätantike im mittleren Donauraum*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 8, 57–65. Brno.
- NEUSTUPNÝ, E. 1997: Šňůrová sídliště, kulturní normy a symboly, AR XLIX, 304–322.
- PEŠKA, J. – RAKOVSKÝ, I. 1990: Břeclavsko v pozdní době kamenné. Mikulov.
- POLÁČEK, L. 1995: Altes Gliederungssystem der Mikulčicer Keramik. In: Poláček, L. (ed.): *Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis 11. Jahrhundert – Terminologie und Beschreibung*, 131–195. Brno.
- ŠALKOVSKÝ, P. 1993: Sídliskové objekty a štruktúra vnútornej zástavby. In: Hanuliak, M. – Kuzma, I. – Šalkovský, P.: *Mužla-Čenkov I. Osídlenie 9.–12. storočia*, 41–69. Nitra.
- TEJRAL, J. 1999: Archäologisch-kulturelle Entwicklung im norddanubischen Raum am Ende der Spätkaiserzeit und am Anfang der Völkerwanderungszeit. In: Tejral, J. – Pilet, Ch.– Kazanski, M.: *L'Occident romain et l'Europe centrale au début de l'époque des Grandes Migrations*, 205–271. Brno.

Ein Bericht über die archäologische Erforschung der Lokalität Břeclav – Libivá 1995–1998

In den Jahren 1995–1998 führten die Mitarbeiter und Studenten des Instituts für Archäologie und Museumswissenschaft der FF MU in Brünn (Brno) archäologische Untersuchungen einer polykulturellen Fundstelle im Kataster der Stadt Břeclav im Ort Libivá durch. Die Besiedlung wurde am Rand einer Sanddüne, die ca. 1,4 m aus der umliegenden Thaya-Inundation herausragt, erfaßt. Auf der freigelegten Fläche von 1 285 Quadratmetern wurden Belege einer intensiven Besiedlung von der Ur- bis zur Zeitgeschichte nachgewiesen. Insgesamt kamen in Libivá 92 Siedlungsobjekte, 15 Körpergräber, 5 Hundebestattungen, 37 Pfostenlöcher und ein neuzeitlicher Graben zutage.

Zur urgeschichtlichen Besiedlung dieser Lokalität zählen Fragmente einer seltenen Amphore mit einem Kranz winziger Henkel als Aufsatz am Unterteil, die aus dem ältesten Horizont der Trichterbecher-Kultur stammen und Keramik der Jevišovice-Kultur aus der späten Jungsteinzeit. Eine weitere Besiedlungsphase dieser Lokalität stellt der Befund eines Grubenhauses der Latènekultur dar. Von großer Bedeutung ist das hier aufgedeckte Gräberfeld aus der älteren Phase der Völkerwanderungszeit, das um die Mitte des 5. Jh. angelegt worden war. Die Skelettüberreste von 16 Personen wurden in 15 Gräbern und 2 Siedlungsobjekten freigelegt.

Das zahlreichste archäologische Fundgut von Libivá gehört der frühmittelalterlichen Ansiedlung an. Diese hatte es hier kontinuierlich von der frühslawischen Zeit bis zur hochgroßmährischen Phase gegeben. 32 Objekte lassen sich der frühslawischen bis altburgwallzeitlichen Siedlung zuordnen. Unter diesen Objekten herrschen deutlich die Vorrats- oder Getreidegruben vor (wir kamen auf 16). Die älteste slawische Keramik wird vom Prager Typus und seinen Derivaten repräsentiert. Eine interessante Erscheinung stellt in Libivá in einigen Gruben das Vorkommen eines ganzen Gefäßes oder seines großen Teiles in der Aufschüttung in ca. der Hälfte der Grubentiefe dar.

Die intensivste Siedlungsaktivität in Libivá ist mit der großmährischen Zeit verbunden, als die Ansiedlung in Libivá eine der Bauernsiedlungen des landwirtschaftlichen Hinterlandes des Burgwalles von Pohansko darstellte. Aus dieser Zeit stammen 37 Siedlungsobjekte, einschließlich zweier viereckiger Grubenhäuser. Unter den Objekten waren markant die Vorrats- oder Getreidegruben vertreten, die in 11 Fällen festgestellt wurden. Diese Gruben konzentrierten sich überwiegend am Rand der Sanddüne in einem ca. 10 m von den eingetieften Wohnobjekten entfernten Sonderbezirk. Die Analyse der frühmittelalterlichen Vorrats- und Getreidegruben ergab, daß die frühslawischen Gruben in ihrer Beschaffenheit - d.h. in Umfang und Tiefe - kleiner als die großmährischen Getreidegruben sind. Interessant ist die Feststellung, daß man die großmährischen Vorratsgruben aufgrund der Maße in zwei scharf getrennte Gruppen gliedern kann. Einen Sonderfund, der auf die großmährische Zeit zurückgeht, stellt die Bestattung der fünf Hunde dar.

Abbildungen:

Abb. 1. Břeclav – Líbivá. Vorslawische Siedlungsobjekte.

Abb. 2. Břeclav – Líbivá. Skelettgräber.

Abb. 3. Břeclav – Líbivá. Frühslawische Besiedlung.

Abb. 4. Břeclav – Líbivá. Frühslawische Vorratsgruben.

Abb. 5. Břeclav – Líbivá. Großmährische Besiedlung.

Abb. 6. Břeclav – Líbivá. Großmährische Vorratsgruben und Grubenhäuser.

Abb. 7. Břeclav – Líbivá. Großmährische und frühslawische Vorratsgruben. – Profile.

Abb. 8. Břeclav – Líbivá. Großmährische Hundebestattungen.

Abb. 9. Břeclav – Líbivá. Frühmittelalterliche Vorratsgruben von Břeclav – Líbivá. Graph. X-Achse: max. Tiefe in Metern; Y-Achse: Schnittfläche in Quadratmetern. Großmährische Vorratsgruben (mit Kreisen markiert), frühslawische Vorratsgruben (mit Dreiecken markiert).

Abb. 10. Břeclav – Líbivá. Viereckige Grubenhäuser mit Steinofen. Graph. X-Achse: Tiefe in Zentimetern; Y-Achse: Fläche in Quadratmetern. Grubenhäuser von Pohansko, südliche Vorbürg (mit Kreuzen markiert), Břeclav-Líbivá (mit Punkten markiert).

Abb. 11. Břeclav – Líbivá. Spätneolithische Keramik.

Abb. 12. Břeclav – Líbivá. Fundgut aus der Latènezeit.

Abb. 13. Břeclav – Líbivá. Beigaben aus den Gräbern der Völkerwanderungszeit.

Abb. 14. Břeclav – Líbivá. Keramik des Prager Typus und dessen Derivate.

Abb. 15. Břeclav – Líbivá. Keramik des Prager Typus und dessen Derivate.

Abb. 16. Břeclav – Líbivá. Besondere Verzierungsmotive der frühslawischen Keramik.

Abb. 17. Břeclav – Líbivá. Altburgwallzeitliche Keramik. Teller.

Abb. 18. Břeclav – Líbivá. Frühslawische und altburgwallzeitliche Gefäße.

Abb. 19. Břeclav – Líbivá. Großmährische Keramik.

Abb. 20. Břeclav – Líbivá. Großmährische Keramik.